

Metodický list pro učitele k pracovnímu listu pro starší děti (10–15 let)

Žáci se zabývají historií československých a českých platidel za posledních 100 let. Jejich úkolem je zjistit, jakým způsobem se do ztvárnění naší měny promítaly změny v politické, kulturní a ekonomické rovině.

Čas:

45–60 minut

Potřeby a pomůcky:

Pracovní list výstavy 100 let česko-slovenské koruny pro starší děti/žáky 10–15 let.

Cíle:

Žáci zjistí, jakým způsobem se změny v politickém životě Československa promítaly do platidel, de facto nejmenších grafických děl, která denně nosíme v našich peněženkách.

Žáci pochopí ideologickou rovinu platidel a jejich ikonografii.

Popis, postup:

Jednotlivé body pracovního listu jsou navrženy s ohledem na možnost diskuse a výkladu historie. Žáci zjistí potřebné informace k vyplnění pracovních listů na panelech výstavy 100 let česko-slovenské koruny.

1. Napiš alespoň dva názvy mincí, kterými se dříve na našem území platilo

(Odpověď: denáry, brakteáty, pražské groše, florény, dukáty, tolary)

Koruna se užívá na našem území od roku 1892, tehdy se jednalo o rakousko-uherskou korunu, která byla měnou zlatého standardu, tzn. měla zlatý obsah. V roce 1919 pak Československo navázalo na tuto měnovou jednotku svou vlastní československou korunou. Ta pak s obměnami názvu v letech 1939–1945 platila až do zániku Československa v roce 1993.

Až do roku 1892 se na našem území střídaly jednotlivé druhy platidel, jejichž vývoj vycházel z hospodářské potřeby. Pokud pomineme ražby Keltů nebo importovaná platidla, pak nejstaršími na našem území byly denáry ražené od konce 10. stol. Na ty pak ve 13. století navázaly brakteáty, v podstatě denáry ražené jen jednostranně, které se objevily z důvodu potřeby drobných mincí nižší hodnoty. Vzhledem k potřebě stabilní měny se stálou hodnotou došlo v roce 1300 k ražbě pražských grošů. Ve 14. stol. pak především z reprezentačních důvodů a pro zahraniční obchod byly raženy zlaté mince – florény a následně dukáty. Právě s ohledem na zahraniční obchod byly pak od 16. století raženy tolary, těžké stříbrné mince nahrazující v českých zemích ne tak často se nacházející zlaté mince. S určitými změnami v hmotnosti (např. tzv. tolar Marie Terezie) byly tyto mince zákonným platidlem až do roku 1858, kdy je nahradil zlatý (gulden). I přes tento název se jednalo o stříbrnou měnu. Vznikla s ambicí hospodářského propojení Rakouska a zejména jihoněmeckých států. Z důvodu významného poklesu hodnoty stříbra oproti zlatu v 2. polovině 19. stol. přestala být tato měna dostatečně stabilní a v roce 1892 byla nahrazena korunou.

2. Víš, kolik váží jeden zlatý slitek / zlatá cihla?

(Odpověď: 400 trojských uncí – 12,4 kg)

V minulosti byla měna v západním okruhu civilizace spojována s konkrétním krytím, zpravidla drahým kovem, jenž představoval příslušnou směnnou hodnotu. Vedle stříbra (a dříve slitiny elektrum/elektron) se jednalo o zlato. To se prosadilo v druhé polovině 19. století jako hlavní měnový kov. Podle dobových představ měla mít měna vyjádřen tzv. zlatý obsah, který představoval patřičnou hodnotu a také limitoval inflační tisk nových papírových platidel. Původní možnost vyměnit si bankovky za zlato později nahradil tzv. bulionový standard, v němž směnu mohly provádět pouze centrální banky. Krizové události, ať již války nebo hospodářské krize, však vedly k omezování krytí nebo i jeho zrušení. V západním světě se krytí zlatem bankovek užívalo až do roku 1973, kdy od něj upustily USA. Státy sovětského bloku jej užívaly – mnohdy jen teoreticky – až do konce 80. let. Z toho důvodu byly československé bankovky kryty zlatem a aktivity Státní banky československé až do roku 1988 (a to je také text, který je možné na nich nalézt).

Tip: Žáci zde mohou diskutovat o nevýhodách měny kryté zlatem, která neumožňuje emisi bankovek v souladu s rozvojem ekonomiky. Otázkou na žáky by také mělo být, čím si myslí, že je dnes kryta naše měna, resp. z čeho vyplývá její hodnota.

3. Srovnej stokoruny, jak následovaly za sebou

(Odpověď: 100 K 1919 kolkovaná, 100 Kč 1919, 100 Kč 1920, 100 Kč 1931, 100 K 1940, 100 Kčs A 1945, 100 Kčs B 1945, 100 Kčs 1961, 100 Kčs 1989, 100 Kč 1993)

Za posledních sto let se několikrát změnilo označení a zkratka měnové jednotky, která se užívala na našem území. V letech 1919–1939 se jednalo o korunu československou (Kč) a po krátkou dobu pouhého měsíce v roce 1939 o korunu česko-slovenskou (K). V době okupace nacistickým Německem a krátce po osvobození ČSR v letech 1939–1945 se jednalo o korunu (K). Vedle ní se však uplatňovala také říšská marka (RM). Od roku 1945 až do zániku České a Slovenské Federativní Republiky se užívalo označení československá koruna (Kčs). Od 1. ledna 1993 je pak měnovou jednotkou České republiky česká koruna (Kč).

Na jednotlivých bankovkách lze nalézt jednak zkratky měny a jednak odkazy na dobový název státního útvaru, proto např. po vydání tzv. socialistické ústavy v roce 1960 se změnil i státní znak užívaný na nových bankovkách (lev s pěticípou hvězdou na husitské pavěze Československé socialistické republiky). V době okupace nacistickým Německem se text měnil přetiskem.

Tip: Žáci rozdělení do skupin dle období mohou diskutovat o tom, jakým způsobem se mohly projevit politické změny na jednotlivých bankovkách.

4. Najdi na platidlech

Atom (je na dvou bankovkách) – (Odpověď: 100 Kčs 1961 a 20 Kčs 1988)

Jana Žižku z Trocnova se zaslepeným levým okem – (Odpověď: 20 Kčs 1971)

Některé bankovky svými grafickými prvky nebo řešením reagovaly na soudobé otázky, jednou z nich byla například budoucí role atomové energie. Z toho důvodu se také atom objevil na dvou bankovkách. Také se ale říká, že do některých bankovek skryli jejich autoři své vlastní symboly, jako např. Alfons Mucha na bankovku 50 Kč z roku 1929 (symboly zednářství) nebo Oldřich Kulhánek na současnou 200 Kč s Janem Amosem Komenským (obrys hradeb města Naarden).

100 LET ČESKO-SLOVENSKÉ KORUNY 2019

Mimořádné je také dvojí ztvárnění stejné ženy od Maxe Švabinského na státovkách 50 K 1940 a 100 Kčs B 1945. V době nacistického režimu totiž nesměla mít zobrazená žena na hlavě frygickou čapku, která symbolizuje republiku, v tomto případě ČSR.

Někdy se však vyobrazení na bankovkách ukázalo jako krajně problematické. Vedle 100 Kč z roku 1931, na níž lidé odmítali nahotu postav, nebo 100 Kčs 1988, která vzbudila pobouření zpodobením komunistického prezidenta Klementa Gottwalda, to byla i 20 Kčs 1971 s Janem Žižkou. Problémem byl obraz Jana Žižky, který měl zaslepené jiné oko, než tomu bylo na dřívějších bankovkách v hodnotě 25 Kčs.

5. Rozhodni, které kolky jsou z roku 1919 a které z roku 1993

(Odpověď: 1919 – 10 h, 20 h, 50 h, 1 K, 10 K; 1993 – 100 Kč, 500 Kč, 1000 Kč)

Na českém území došlo ke kolkování bankovek dvakrát, a to v roce 1919 a v roce 1993. Jednalo se o snahu rozdělit původní měnu na dvě – v prvním případě se jednalo o odluku od rakousko-uherské měny a v druhém o oddělení české měny od československé. V obou případech nedošlo k oddělení měny hned se vznikem státu, ale až po určitém přechodném období.

Tip: Žáci zde mohou diskutovat naopak i o vzniku měnové unie, při němž dochází k vytvoření jednotné měny vícero států – za jakých okolností je to pro stát výhodné a kdy není.

6. Kdo se nejčastěji nacházel na bankovkách? Najdi alespoň 4 historické osobnosti

(Odpověď: Jan Žižka, Jan Amos Komenský, Tomáš Garrigue Masaryk, Alois Rašín, Bedřich Smetana, František Palacký, Milan Rastislav Štefánik)

Zobrazení historických postav stejně tak jako výběr témat podléhalo dobové politické ideologii. V demokratických dobách se objevovaly demokratické politické osobnosti, jako byl Tomáš Garrigue Masaryk, Milan Rastislav Štefánik, Alois Rašín nebo František Palacký. Naopak během komunistického režimu byl na jedné z bankovek zobrazen komunistický prezident ze zakladatelské doby režimu Klement Gottwald a obdobně bylo uvažováno o ztvárnění i dalších komunistických vůdců. Komunistický režim si s odkazem na pokrokovost husitů zároveň přivlastnil i husitské hnutí a z toho důvodu byl na bankovkách zobrazován i Jan Žižka. V době nacistické okupace se naopak objevily osobnosti, jež propojovaly české a německé dějiny, např. sv. Václav či Petr Parléř. Naopak např. osobnost Jana Amose Komenského nebo Bedřicha Smetany můžeme z hlediska všech dob považovat za neutrální.

Tip: Žáci se mohou rozdělit na skupiny a hledat osobnosti, které jsou spojeny s demokracií a které naopak s totalitními režimy, popř. které jsou z hlediska režimu neutrální. Následně diskutují s vyučujícím o důvodech svého rozhodování.

7. Na které bankovce najdeš město Tábor a na které Prahu?

(Odpověď: Tábor – 25 Kčs 1953, 25 Kčs 1958; Praha – 500 Kč 1919, 100 Kč 1920, 100 K 1940, 100 Kčs 1945, 100 Kčs 1953, 100 Kčs 1961, 100 Kčs 1989)

Nejvíce zobrazovaným místem na československých platidlech byla Praha, konkrétně pohled na Pražský hrad přes Karlův most. Prahu zastupuje také budova Národního divadla na 5000 Kčs 1946. Z českých míst pak byly zobrazeny i Tábor (v době komunistického režimu jako město husitského hnutí) nebo Karlštejn. S ohledem na Slováky byly na bankovkách také slovenské dominanty – nejčastěji se jednalo o Tatry, Bratislavu, Trenčín nebo Banskou Bystrici (město spojené se Slovenským národním povstáním). V době komunistického režimu byly také zobrazovány reálné stavby dokládající

hospodářský rozvoj socialistické společnosti – továrna Slovnaft (50 Kčs 1964) nebo Oravská přehrada (10 Kčs 1960).

Některá místa jsou ztvárněna i na současných českých bankovkách – např. na 1000 Kč se nachází Arcibiskupský zámek v Kroměříži (dějiště Kroměřížského sněmu 1848–1849) a na 5000 Kč je zobrazen Pražský hrad.

Tip: Žáci mohou diskutovat o místech, která by si zasloužila být na bankovkách. Zároveň mohou uvažovat také o tom, proč dle jejich názoru zvolila exilová vláda v Londýně na bankovky a státopky z roku 1942 ty motivy (osobnosti a místa), které jsou na bankovkách zobrazeny. Žáci mohou dále diskutovat, zda se z jejich pohledu některé priority při výběru motivů v mezičase změnily (např. Jiří z Poděbrad a ne Karel IV. nebo Jan Žižka).

8. Která řeka a zároveň hudební skladba se nalézá na bankovkách?

(Odpověď: Vltava – Vyšehrad, Má vlast, 1000 Kčs 1985)

Bankovka 1000 Kčs 1985 skrývá na rubové straně pohled na Vltavu s Vyšehradem, což je odkaz na druhou symfonickou báseň z cyklu Má vlast, která měla premiéru 4. dubna 1875.

Zatímco dílo Bedřicha Smetany je ztvárněno obrazem „Vltavy/Vyšehradu“, na některých jiných bankovkách se nacházejí odkazy na významná díla české kultury. Takto se na 20 Kčs 1971 nalézá výřez z Jenského kodexu a na 20 Kčs 1988 ukázka cyrilice. Obdobně lze na současných českých bankovkách nalézt stylizaci některých významných děl, např. u Jana Amose Komenského (200 Kč – kniha na rubu), Františka Palackého (1000 Kč – kniha na lici) nebo Boženy Němcové (500 Kč – podoba ženy/dívky v době mládí a stáří, odkaz na její literární dílo Babička).

9. Kdo je autorem současných českých bankovek?

(Odpověď: Oldřich Kulháněk)

Přestože Oldřich Kulháněk vytvořil české bankovky již před více než dvaceti pěti lety (poslední byla 2000 Kč z roku 1996), nelze říct, že by se od té doby nijak nezměnily. Snad největší proměnu zaznamenala bankovka 100 Kč (vzor 1993 a ostatní od vzoru 1995), ale i ostatní se mění v návaznosti na růst ochrany českých platidel před paděláním. Postupně tak přibývají různé ochranné prvky, ať již zjištělné pouhým okem, použitím speciálních prostředků nebo hmatem. Některé z bankovek (20 Kč a 50 Kč) již byly staženy z oběhu a nahrazeny mincemi.

Česká koruna se dělí na sto haléřů, ale ty se v současné době užívají jen při bezhotovostních finančních transakcích. Původní haléřové mince (10 h, 20 h, 50 h) byly postupně staženy z oběhu.

Tip: Žáci s vyučujícím mohou identifikovat co největší množství ochranných prvků na bankovkách – lze pro to využít mobilní aplikace České peníze, kterou lze stáhnout na webových stránkách ČNB (http://www.cnb.cz/cs/platidla/aplikace_ceske_penize.html).

10. Jakou nominální hodnotu má naše historicky první pamětní bankovka a kdo je na ní zobrazen?

(Odpověď: 100 Kč, Alois Rašín)

Česká národní banka kromě oběžných bankovek a mincí vydává také pamětní mince a bankovky, které připomínají mimořádné osobnosti, události a místa českých a světových dějin. Na jejich vzniku se podílí nejvýznamnější umělci z oboru medailérství a užité grafiky.

100 LET ČESKO-SLOVENSKÉ KORUNY 2019

K příležitosti výjimečného 100. výročí československé koruny zařadila ČNB do svého emisního plánu poprvé v historii také pamětní bankovku, jejíž návrh vytvořila akademická malířka Eva Hašková a která byla emitována 31. ledna 2019.

Tip: Žáci mohou dostat v souvislosti s výročím vzniků Československa a československé měny za úkol definovat nejvýznamnější události z československých dějin za posledních 100 let a pokusit se nalézt jejich zobrazení na českých a československých pamětních mincích.

Informace o dalších akcích či zvláštních emisích pořádaných k tomuto výročí naší měny naleznete na www.cnb.cz/100let.

Zapojte se i vy do akcí připravených ke 100 letům
česko-slovenské koruny a oslavte je s námi!

Česká národní banka